

GAP İçin Bir Rüyam Var...

Umut Oran

*TOBB Konfeksiyon ve Hazır Giyim Meclis Başkanı
Bolu Ticaret ve Sanayi Odası Meclis Başkanı*

Hayal ve Umut Değişim İçin Şart!

Siyahi lider Martin Luther King, 28 Ağustos 1963'te, 300 bin kişinin önünde yaptığı tarihi konuşmasında, "Bir rüyam var.." diyordu. King, ABD'de, siyahlara yönelik ırkçı davranışların hüküm sürdüğü acılı bir dönemde, acıları aşır ABD halkının önüne bir kardeşlik ideali koymuştu. Eğer, bu kasım ayında dünyanın süpergücü ABD'de yapılacak seçimlerin en güçlü aday adaylarından birinin siyahi lider Barack Obama'nın olduğunu düşündüğümüzde, bu inancın Amerika'da filiz verdiğini ve King'in o naif rüyasının nasıl gerçekleşmekte olduğunu görebiliriz.

Böyle anlarda insanın rüyalara, hayallere, umutlara inancı artıyor. Kelebek etkisi teorisini düşündüğümde bazen güçlü bir umudun, büyük bir değişim için önemli bir başlangıç olduğunu düşünüyorum.

Ben de, bu yazımda sizle bir rüyamı paylaşacağım. Güneydoğu'ya, GAP Bölgesi'ne dair bir rüya bu... Elbette benim hayalim King'inki ile kıyaslanamayacak ölçüde küçük... Ama rüyamın bölgedeki milyonlarca vatandaşımız ve Türkiye'nin geleceği açısından değerli bir umut olduğuna inanıyorum. Bundan 15 yıl sonrasında şöyle bir GAP Bölgesi hayal ediyorum.

Küresel anlamda 20 milyar dolar büyüklüğündeki organik hazır giyim endüstrisinde, GAP Bölgesi dünya lideri konumundadır. Güneydoğu'da organik pamuktan üretilen kumaşlar, yine Güneydoğu illerimizde dikilip dünya pazarlarına gönderilmektedir. Adıyaman'da faaliyet gösteren organik konfeksiyon enstitüsü, yurtdışında da onlarca akademisyenin, öğrencinin takip ettiği bir merkez konumundadır.

GAP Bölgesi'nde uygulanan sürdürülebilir üretim modelinin en önemli ayağını bölgedeki yenilenebilir enerji üretimi sağlamaktadır. Bölgede kurulu güneş-rüzgar ve hidro elektrik santralleri sayesinde, bölgenin hem hane hem de sanayi elektriğinin tamamı yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanmaktadır. Dünyanın atmosfere en az karbon salınımı yapan bölgesi GAP olmuştur.

2023 yılında, Cumhuriyetimizin 100.yılında dünyanın en önemli kültür turizm destinasyonu GAP Bölgesi seçilmiştir. 2023 yılında bölgeyi 20 milyon yabancı turist ziyaret etmiştir.

Her şey Bir Umut'la Başlar

Bölgede teröre yönelik sürdürülen askeri mücadele ve Kuzey Irak'a yönelik askeri operasyonun yeni bittiğini göz önünde bulundurduğumuzda bu hayallerin birçok okura fazla iddialı geleceğinin farkındayım. Açıkçası ben 1996 yılından beri bu hayal ile yaşıyorum ve bu hayal için çalışıyorum. **"Yerinde İş, Aş, Sosyal Barış"**. Öyleyse, size bölgeyi ve Türkiye'yi bu hayale taşıma potansiyeline sahip bir projenin ilk tohumlarının GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın koordinasyonunda atılmakta olduğu haberini iletmek isterim. Her büyük hayalin bir umut ile başladığına inananlardan iseniz, bu başlangıcın güçlü bir adım olduğunu söyleyebilirim.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın, uluslararası uzmanlar ile birlikte, farklı kamu ve sivil toplum kurumları ile geçtiğimiz yıl başlattığı "Rekabet Gündemi" çalışması kapsamında, bölgenin rekabet üstünlüklerine sahip olduğu sektörler, 'yenilenebilir enerji', 'organik giysi', "organik tarım" ve 'turizm' olarak belirlendi. UNDP, AB gibi yabancı kurumların da destek verdiği projede, ana kalkınma modeli olarak kümelenme stratejisinin kullanılması öngörülüyor. Bu çalışmada fiili olarak düğmeye basılması için, hükümetin kümelenme yaklaşımını esas alan, bölgedeki yatırım ortamını iyileştirecek, bir bölgesel teşvik paketinin açıklaması beklenmektedir.

Bu kapsamda, kısa vadede şu adımlar atılmalıdır:

- ♦ GAP İdaresi'nin deneyimleri ışığında belirlenecek olan, ulusal ve küresel bazda potansiyel taşıyan sektörler için bazı vergi muafiyet ve indirimleri devreye konulmalıdır (Enerji indirimi, ücretlerin vergiden muaf olması gibi...).
- ♦ Ayrıca bölgede asgari ücret kavramı serbest bırakılarak, yaşam şartları ve geçim standardında il bazında arz ve talep buluşması sağlanmalıdır.
- ♦ Bu tespit sürecinde, kümelenme yaklaşımı dikkate alınmalıdır. Böylece kısa vadede GAP'taki yatırım ortamında bir iyileşme sağlanarak bölgeye öne çıkan sektör ve iş kollarında yatırımlar çekilecektir. Bu girişim bölge ekonomisi ve bölgedeki şirketler adına cansuyu niteliğinde olacaktır.

Orta vadede ise, 'rekabet odakları projesi' kapsamında bölgenin rekabet gücünü yükseltmeye yönelik adımlar atılmalıdır. GAP Rekabet Odakları projesi kapsamında 10 yıllık bir vizyon oluşturulmalıdır. Bu doğrultuda, bölgenin ana sektörleri konumundaki turizm, ticaret ve tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi amacıyla, 'sanayi, bölgesel kalkınma, girişimcilik, inovasyon ve turizm politikaları' tespit edilmelidir. Buna ilave

olarak da; eğitim, ulaştırma ve sağlık gibi sosyoekonomik destekleyici alanlarda devlet yardımlarının hangi araçlar ile devreye girmesi gerektiği somut olarak belirlenmelidir.

Sadece bu adımların atılması dahi bölgenin geleceğine dair, insanımızın rüyalarını yeniden yeşertmeye yetecektir...

Devlet Yardımlarında Yeni Yaklaşım ve GAP Bölgesinde Pilot Uygulama Önerisi

Devlet yardımlarında yeni yaklaşım, sürdürülebilir kalkınma için yerel veya bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesine yönelik kümelenme yaklaşımından da yararlanılarak "rekabet odakları"nın oluşturulması esasına dayanmaktadır. Bunun yanı sıra temel ilke, devletin kolaylaştırıcılığında "tabandan kalkınma"nın teşvik edilmesidir.

Bu kapsamda yerel veya bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesi hedefi için, sanayi politikaları, inovasyon ve girişimcilik politikaları, bölgesel kalkınma politikaları ile kırsal kalkınma politika hedeflerinin uyumlu, eş zamanlı ve birbirlerini tamamlayacak şekilde çalışması zorunludur. Bunların yanı sıra eğitim, ulaştırma ve sağlık gibi sektörlerin de bu politika alanlarını desteklemek üzere uyumlu bir tarzda devreye girmesi kaçınılmazdır.

Rekabet Odakları oluşturulması stratejisi çerçevesinde kümelenme yaklaşımı, "geleneksel sektörler"in geliştirilmesini veya "inovasyon (yaratıcı yenilik)"un teşvik edilmesini önceliklendirebilir ya da bunların birlikte uygulandığı alanları kapsayabilir. Son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerin deneyimlerinde rastlanan "Bölgesel İnovasyon Merkezleri" de kümelenme yoluyla bölgesel inovasyonun teşvik edilmesini ve böylece bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesini hedefleyen uygulamalardır.

Rekabet Odakları için öncelikle, devreye girecek olan bahse konu politika alanları arasında "kesişen veya uyumlu ya da tamamlayıcı olarak çalışması gereken" hedeflerin belirlenmesi gerekmektedir. Kalkınmanın temel ilkesi olarak kabul edilen "devletin kolaylaştırıcılığında tabandan kalkınmanın teşviki" hususu, yukarıda değinilen politika alanları arasında önceliklerin veya uyumun ya da bütünlüğün sağlanması açısından, merkezi hükümet organları arasında yönetişimin nasıl sağlanacağıının net bir şekilde tarif edilmesini gerektirmektedir. Bunun yanı sıra, merkezi ve yerel hükümet organları ve ayrıca kalkınmanın ana aktörleri arasında sağlanacak yönetim ilkelerinin de net bir şekilde ifadelendirilmesi gerekmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin deneyimleri çerçevesinde "devlet yardımları ile desteklenecek rekabet odaklarını belirleme mekanizmaları, bunların seçilme ölçütleri ile desteğin türü (doğrudan ya da dolaylı mali yardım) ile ilgili uygulamalar" oldukça farklılık göstermektedir.

Ülkemizde devlet yardımlarının yukarıda değinilen yeni yaklaşımlar çerçevesinde uygulamaya girmesini teminen, bahse konu politikaların kesişim

sahalarındaki uygulama araçları, yönetim ilkeleri, destek mekanizmaları ve ölçütleri ile desteğin türü konusunda en uygun modelin belirlenmesine yönelik bir pilot uygulamanın hayata geçirilmesinin ve bu amaca yönelik de GAP Bölgesinin pilot saha olarak seçilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

Bilindiği gibi GAP Bölgesi; Adıyaman, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Şırnak, Batman'dan oluşan dokuz ili kapsamaktadır.

GAP Bölgesinde rekabet gücünün geliştirilmesini teminen oluşturulacak rekabet odakları, bölge ekonomisi için günümüzde ve gelecekte önemli potansiyel taşıyan özellikle turizm, ticaret ve tarıma dayalı sanayi gibi ana sektörleri itibarıyla GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenecek olan alt sektörler veya iş kolları bazında tasarlanacaktır.

GAP- Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülen "Rekabet Gündemi" çalışması kapsamında bölgenin rekabet üstünlüklerinin odaklandığı sektörler olarak belirlenen; "yenilenebilir enerji", "organik giysi" ve "turizm" alanlar ile ilgili olarak başlatılması planlanan kümelenme çalışmaları bunlara temel teşkil edecektir.

GAP Bölgesinde Rekabet Odaklarının, kümelenme yaklaşımını esas alan devlet yardımları aracılığıyla devreye girmesi, kısa ve orta vadeli uygulamaları kapsamaktadır.

Kısa vadeli uygulamalar, GAP İdaresinin deneyimleri ışığında belirlenecek olan; ulusal veya küresel bazda potansiyel taşıyan sektörler için kümelenme yaklaşımının uygulanmasına da uygun bir zemin teşkil etmek ve var olan potansiyeli canlandırmak üzere bazı "vergi muafiyeti ve indirimlerinin devreye konmasını" kapsamaktadır. Böylece bir taraftan, kısa vadede yatırım ortamında bir iyileşme sağlanarak bölgenin önde gelen sektör veya iş kollarında bölgeye yatırımların çekilmesi ve istihdam yaratılması için acil eylem planının devreye konması, diğer taraftan da rekabet odakları projesi sayesinde orta vadede bölgenin rekabet gücünün yükseltilmesine yönelik eylemlerin hayata geçirilmesi öngörülmektedir. Rekabet odakları projesi kapsamında bölge rekabet gücünün yükseltilmesine ilişkin ilerlemenin kaydedildiği belli bir aşamadan sonra vergi muafiyeti ve indirimlerinin AB ya da OECD ortalamaları seviyesine çekilmesinin uygun olacağı ve daha fazla desteklenmesinin küresel rekabet politikaları ışığında uygun olmayacağı düşünülmektedir.

GAP Rekabet Odakları Projesi kapsamında, on yıllık bir vizyon çerçevesinde, bölgenin potansiyel taşıyan ana sektörleri olan turizm, ticaret ve tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ile ilgili olarak "sanayi, bölgesel kalkınma, girişimcilik, inovasyon ve turizm politikalarının yanı sıra, eğitim, ulaştırma ve sağlık gibi destekleyen politika alanları"na ilişkin devlet yardımlarının hangi araçlar ile devreye girmesi gerektiğinin somut olarak belirlenmesinde yarar görülmektedir. Ayrıca, Bölge özelinde özel önem taşıyan güvenlik konusu ile ilgili olarak da uygulamaya konması gereken tedbirlerin proje kapsamında belirtilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kümelenme yaklaşımının izleneceği rekabet odakları projesi için hazırlanacak "küme geliştirme projeleri", bir başka ifade ile "rekabet odakları stratejik yol haritaları"nın, ilgili politika alanlarının desteklerine ilişkin uygulamaları – Bölgede güvenliğin sağlanması da dahil olmak üzere – bütünsel bir yaklaşımla, somut bir şekilde kapsamı gerekmektedir.

GAP Bölgesinin yatırım ortamını iyileştirerek orta vadede rekabet gücünün yükseltilmesine katkıda bulunmak üzere, kısa sürede devreye konması öngörülen "vergi muafiyetleri ve vergi indirimleri" ile ilgili öneriler de aşağıdaki hususları kapsamaktadır;

- 1) GAP Bölgesinde asgari ücret uygulaması yerine her ilde Valilik ve ilin kanaat önderlerinden oluşan bir grubun belirleyeceği ücret politikası çerçevesinde her yıl ücretlerin tespit edilmesi,
- 2) GAP bölgesinde çalışanlar üzerinden SSK ya da gelir vergisi kesintisinin yapılmaması, ücretlerin vergiden muaf olması,
- 3) İhracata yönelik üretim yapan firmalar arasında "istihdam sayısı"; "ihracat miktarı"; "yerli ara malı kullanım oranları" gibi ölçütler bazında "istihdam odaklı ve net ihracat hedefli" olanların belirlenmesi ve bunlara yönelik, Eximbank kredi koşullarından farklı olarak, daha uzun vadeli ve daha düşük faiz oranlı kredi temin edilmesi,
- 4) GAP bölgesinde üretilen ürünlerin; liman, gümrük, ya da hava alanlarına taşınmasında, firmaların ihracat cirolarına göre kademeli olarak, nakliyelerinde kullanılmak üzere ÖTV vergisiz ya da düşük vergili, mazot, akaryakıt desteğinin sağlanması,
- 5) GAP bölgesinde üretim yapan firmalara, istihdam ettikleri kişi sayısına göre kademeli oranlarda, enerji desteğinin sağlanması (enerji, doğalgaz, elektrik üzerindeki vergilerde muafiyet sağlanarak).

Yukarıda belirtilen "vergi muafiyeti ve indirimlerin", yeni ya da eski yatırım ayırımı yapılmaksızın hepsine uygulanmasında ancak yenileri teşvik etmek üzere eskiler ile arasında görece bir farklılık oluşturulmasında yarar görülmektedir.

Bunların dışında Bölgenin rekabet odaklarının stratejik yol haritalarında mutlaka yer alması gereken bir kaç alt proje önerisi de aşağıda belirtildiği gibidir;

- 1) GAP Bölgesinde rekabet odakları ile ilgili olarak gerek rekabetin sürdürülebilirliği gerek yerel yönetişimin sağlanması ve ayrıca merkezi hükümet ile yerel aktörler arasında yönetişimin temin edilmesine yönelik "GAP Yürütme Kurulu"nun teşkil edilmesi,

- 2) Rekabet Odaklarının tasarımında "küme geliştirmenin önemli aracı olarak bilinen su, kanalizasyon, elektrik, ulaştırma v.b. altyapı ihtiyaçlarına" yönelik projelere de yer verilmesi,
- 3) Mesleki eğitimin geliştirilmesine yönelik olarak Bölgedeki üretim alanlarını tamamlayacak nitelikteki meslek yüksek okullarının açılması ve buradan mezunların işe alınmaları halinde firmaları teşvik edici politikaların geliştirilmesi,
- 4) Bölgedeki üniversitelerde bölgenin üretim alanlarını tamamlayacak bölümlerin ve araştırma merkezlerinin açılması, sanayi ile işbirliğinin ve inovasyonun teşvik edilmesi
- 5) Bölgede istihdam yaratan, yatırım yapmış olan ve ihracat yapan firmalara yurtdışı aktif pazarlama, yurtdışı ofis açma, araştırma geliştirme tasarım, yenilikçilik, girişimcilik konularını destekleyecek, TÜBİTAK, KOSGEB, İGEME kanallarıyla devlet desteklerinin sunulması,
- 6) GAP bölgesinde okuyan, çalışan öğrenci, öğretim üyesi ve devlet memurları için, lojman, katsayı farkı, tazminat farkı gibi sosyal anlamda teşvik edici tedbirlerin uygulamaya konması,
- 7) Bunların dışında GAP bölgesi için "barış için sanayi ve yatırım" ilkesi ile "ABD, İsrail ve Irak ile sağlanacak Nitelikli Sanayi Bölgeleri" (QIZs) Projesi için acil bir çalışma grubunun kurulması ve Hükümetin bu konuyu gündemine almasının sağlanması ile bu konuda uzman yabancı danışmanlar aracılığı ile lobi faaliyetlerinin geliştirilmesi.